

SPIEKBRIEF

Koppelwerkwoorden

Zijn, worden, schijnen en lijken zijn de belangrijkste **koppelwerkwoorden**. Ze koppelen het onderwerp van de zin aan het naamwoordelijk deel van het gezegde, dat uit een zelfstandig naamwoord of een bijvoeglijk naamwoord bestaat.

Wil je de koppelwerkwoorden onthouden, leer dan het volgende gesprekje uit je hoofd:

‘Ze schijnt jarig te zijn.’ ‘Maar hoe oud wordt ze dan?’ ‘Ze lijkt 25, maar ze is 35.’

’t kofschip

Het woord **’t kofschip**, ook wel **’t fokschap** is een ezelsbrug om te onthouden welke werkwoorden in de verleden tijd eindigen op **-te**. Sinds veel Engelse werkwoorden het Nederlands zijn binnengeslopen, breiden sommigen **’t kofschip** zelfs uit met de letter **x** tot **’t ex-kofschip**. Anderen vinden **soft ketchup** gemakkelijker te onthouden. Hier komt de regel waar deze werkwoordgroep zich aan houdt: Als de stam van een werkwoord eindigt op een van de medeklinkers uit het **’t kofschip: k, f, s, ch** en **p**, dan vorm je de verleden tijd door **-te** achter deze stam te plaatsen.

Pannenkoek of pannekoek?

Om te weten of je wel of niet een tussen-n moet schrijven, moet je letten op het meervoud van het zelfstandig naamwoord dat in de samenstelling staat. Is er sprake van het veelvuldig voorkomende meervoud op **-en**, dan schrijf je een tussen-n. Het meervoud van **pan** is **pannen**, dus wordt de samenstelling van de woorden **pan** en **koek: pannenkoek**. Het meervoud van **krant** is **kranten**, dus wordt de samenstelling van **krant** en **kop krantenkop**.

De kleine Nederlands

voor
dummies[®]

Margreet Kwakernaak

2e editie

BBNC
uitgevers

Amersfoort, 2022

Inhoud

Inleiding	11
------------------------	----

Hoofdstuk 1: Zinsdelen een naam geven:

redekundig ontleden	15
Zinsdelen en woordsoorten benoemen	16
Redekundig en taalkundig ontleden	16
Drie hoofdstukken die dieper ingaan op het werkwoord ..	17
Basisbegrippen bij het werkwoord en verband tussen onderwerp en persoonsvorm	17
De tegenwoordige tijd, de gebiedende wijs en de toekomstige tijd, dt	18
De verleden tijd en de voltooiden tijd, d of t, Engelse werkwoorden	18
De zinsdeeltoets	19
Onderwerp en gezegde	21
Het onderwerp	21
Het voorlopig onderwerp	22
Het gezegde	22
De persoonsvorm	24
De voorwerpen	27
Het lijdend voorwerp	27
Het meewerkend voorwerp	27
Het voorzetselvoorwerp	28
De bepalingen	29
Bijwoordelijke bepaling	29
Bijvoeglijke bepaling	30
De bijstelling	30

Hoofdstuk 2: Een naam geven aan woorden:

taalkundig ontleden	33
Zelfstandig naamwoord, lidwoord, bijvoeglijk naamwoord en werkwoord	34
Het zelfstandig naamwoord	34
Het lidwoord	35
Het bijvoeglijk naamwoord	37
Prettige weekend of prettig weekend	38
Het werkwoord	38
Hulpwerkwoorden onderverdeeld	39
Het koppelwerkwoord	40
Overgankelijke en onovergankelijke werkwoorden	40
Wederkerende werkwoorden	40
Voornaamwoorden	41
Persoonlijke voornaamwoorden	42
Het persoonlijk voornaamwoord het	43
Wederkerende en wederkerige voornaamwoorden	44
Aanwijzende voornaamwoorden	44
Bezittelijke voornaamwoorden	45
Vragende voornaamwoorden	46
Onbepaalde voornaamwoorden	47
Betrekkelijke voornaamwoorden	47
Bijwoord en tussenwerpsels	51
Telwoorden in soorten en maten	51
Bijwoorden	51
Foei! Tussenwerpsels	52
De kleintjes van de taal: voorzetsels	53
Voegwoorden	53

Hoofdstuk 3: Werkwoorden, de actievellingen van de taal	55
Basistermen die de omgang met werkwoorden gemakkelijk maken	56
Na de basisbegrippen, de praktijk	56
De basisbegrippenlijst voor de werkwoorden	57
Wie is de baas over de persoonsvorm?	62
Onderwerpen die de keuze voor enkel- of meervoud lastig maken	62
Hoofdstuk 4: De tegenwoordige tijd spellen en gebruiken	67
De stamtijden	68
De tegenwoordige tijd	69
Stam+t maakt kiezen tussen t, d of dt eenvoudig	71
Verander 'het wordt mooi weer' in 'het loopt mooi weer'	72
De gebiedende wijs	75
Hoofdstuk 5: De voltooiden en de verleden tijd spellen en gebruiken	77
Drie groepen werkwoorden in de verleden tijd	78
Groep 1: 't kofschipwerkwoorden op -te	78
Groep 2: regelmatige werkwoorden op -de	79
Groep 3: onregelmatige werkwoorden	80
De voltooiden tijd	81
Drie groepen werkwoorden in de voltooiden tijd	81
Het voltooid deelwoord, met d of t?	82
Kiezen tussen hebben en zijn	83
Ik heb gesport, maar ik ben niet lang gebleven	84
Ik heb gefietst, ik ben naar het dorp gefietst	84
Ik heb het boek vergeten, ik ben het boek vergeten	85
Engelse werkwoorden en hoe die te spellen	86
Engelse werkwoorden die zich Nederlands gedragen	86
Groep 1 van de Engelse werkwoorden eindigt in de verleden tijd op -de	86

Groep 2 van de Engelse werkwoorden eindigt op -te	88
Een beetje aanpassen hoort erbij	90
Opmerkelijke 't kofschipwerkwoorden	90

Hoofdstuk 6: De basiseenheden van de taal:

zelfstandige naamwoorden	93
Zelfstandigen die vaak samen zijn met de, het, of een	94
Hoe je een zelfstandig naamwoord herkent	94
Soorten zelfstandige naamwoorden	95
De lidwoorden een, de of het	95
Gemakkelijker kiezen voor de of het	96
Woorden die altijd de hebben	96
Woorden die altijd het hebben	97
Nadenkertjes onder de lidwoorden	98
Naar mensen en dingen verwijzen met hij, zij of het	101
Verwijzen naar mannelijke de-woorden	101
Verwijzen naar vrouwelijke de-woorden	102
Verwijzen naar de- en het-woorden	104
De kleine zelfstandigen van de taal: verkleinwoorden	105
Verkleinen omdat iets of iemand leuk, gezellig, aardig of lief is	105
Verkleinen om je minachting voor iets of iemand uit te drukken	106
Woorden een kopje kleiner maken door ze een staartje te geven	106
Meervouden die je vaak en zelden tegenkomt	107
Woorden met twee meervoudsvormen	108

Hoofdstuk 7: De vrienden van de zelfstandige naamwoorden	111
Vrienden die veel over zelfstandige naamwoorden kunnen vertellen	112
Het bijvoeglijk naamwoord dat voor het zelfstandig naamwoord staat	112
Het bijvoeglijk naamwoord dat achter het zelfstandig naamwoord staat	114
Stofnamen gaan hun eigen weg	115
Vergelijken en opscheppen met de stellende, vergrotende en overtreffende trap	115
De vergelijking passend afmaken	117
Hoofdstuk 8: Hoe schrijf je dat: spelling	119
Voraal of vooral, stuken of stukken, twee basisregels	120
Akkoord en geaccordeerd: de keuze tussen c en k	123
De regels voor c en k	125
Hoofdletters en kleine letters	126
Woorden los, aan elkaar of met een streepje	129
Een streepje ja of nee?	131
Engelse woorden in het Nederlands, los, aan elkaar of met een streepje?	132
Letters apart uitspreken met behulp van een trema	134
Afkortingen en letterwoorden los en vast, met en zonder punt	134
Pannenkoek en pannekoek: de tussen-n	135
Samenstellingen waarvan het eerste deel geen zelfstandig naamwoord is	138
Hoor je een tussen-s?	138

Hoofdstuk 9: Hoe je een zakelijk bericht schrijft en indeelt ...	141
Je ontvangt, maar schrijft ook zakelijke berichten	143
Vaste onderdelen van zakelijke e-mails	144
Adressering en ondertekening in grote lijnen	147
Adressering en ondertekening in detail	147
Openingsgroet of aanhef	150
Iemand met de voornaam aanspreken of niet	150
De inhoud van je zakelijke bericht: inleiding, kern en slot	151
Inleiding	152
Kern	153
Slot	154
Afsluiting of afscheidsgroet	155
Bijlagen	156
PS	157
Online formulieren	157
Hoofdstuk 10: Tien manieren om effectiever te lezen en te schrijven	159
Van leescentimeters leeskilometers maken	160
Vind sneller wat je nodig hebt: zoekend lezen	161
Als je moet studeren: de leerstof inventariseren	162
Structurerend lezen	163
Structureren is leren	164
Je voorbereiden op een mondeling of op open vragen	164
Schrijfangst overwinnen door het zetten van kleine stappen	165
De fundamenteën onder je schrijfwerk leggen	167
Bouwen	167
Afwerken en de puntjes op de i zetten	168
Index	170

De verschillen tussen redkundig en taalkundig ontleden

Maak kennis met de zinsdeeltoets

Alles over voorwerpen en bepalingen

Drie soorten Nederlands

De ins en outs van het onderwerp en het gezegde

Hoofdstuk 1

Zinsdelen een naam geven: redkundig ontleden

Hoewel sommige mensen denken dat grammatica en ontleden precies het zelfde zijn, is dat niet zo. Grammatica is het totale stelsel van regels rondom een taal, ontleden is niets meer of minder dan het opsplitsen van een zin in zinsdelen en die zinsdelen weer in woorden, waarbij je zinsdelen en de woordsoorten een naam geeft. Toch voelen nogal wat mensen zich ongemakkelijk zodra ze het woord *grammatica* of *ontleden* horen. Dat komt dan meestal doordat ze niet of niet meer weten hoe ze zinnen in

stukken moeten opdelen en de namen van de zinsdelen en woordsoorten vergeten zijn.

Als je niet precies weet wat een persoonsvorm of een bijvoeglijk naamwoord is, is dat niets om je voor te schamen. Misschien is daar op school niet zoveel aandacht aan besteed of had je, als dat wel gedaan is, op dat moment andere interesses. Het kan ook zijn dat je vroeger wel kon ontleden, maar dat je er daarna weinig mee hebt gedaan en de details vergeten bent. Met wat theorie, een beetje geduld en interesse voor het onderwerp kan iedereen leren ontleden.

Zinsdelen en woordsoorten benoemen

Ontleden is het analyseren van de zinsbouw volgens de regels van de grammatica. In de praktijk deel je de zin op in zinsdelen. Die zinsdelen *benoem* je, je geeft ze een naam, en binnen de zinsdelen *benoem* je weer de woordsoorten.

Redekundig en taalkundig ontleden

Er zijn twee manieren van ontleden, redekundig en taalkundig ontleden.

- » **Redekundig ontleden.** Bij redekundig ontleden delen we de zin op in zinsdelen. In dit hoofdstuk vind je de belangrijkste zinsdelen: gezegde, onderwerp, persoonsvorm, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, bijwoordelijke bepaling, bijvoeglijke bepaling, bijstelling en bijzin.
- » **Taalkundig ontleden.** Bij taalkundig ontleden geven we de woorden in de zinsdelen een naam. In dit hoofdstuk vind je de belangrijkste woordsoorten: zelfstandig naamwoord, lidwoord,

bijvoeglijk naamwoord, werkwoord, persoonlijk voornaamwoord, wederkerend en wederkerig voornaamwoord, aanwijzend voornaamwoord, bezittelijk voornaamwoord, vragend voornaamwoord, onbepaald voornaamwoord, telwoord, bijwoord, tussenwerpsels, voorzetsel en voegwoord.

Drie hoofdstukken die dieper ingaan op het werkwoord

Over sommige zinsdelen en woordsoorten valt heel wat te melden als het gaat om het spreken en schrijven van goed Nederlands. Om die reden vind je drie hoofdstukken over **het werkwoord** in dit boek, namelijk de hoofdstukken 3, 4 en 5.

Basisbegrippen bij het werkwoord en verband tussen onderwerp en persoonsvorm

In hoofdstuk 3 presenteren we de begrippen en termen die gebruikt worden om over werkwoorden te praten. Omdat dit boek een praktisch boek wil zijn waar je meteen iets mee kunt doen om je taal te verbeteren, gaan we hier ook dieper in op het verband tussen **onderwerp** en **persoonsvorm** ofwel **congruentie**. Je vindt in dit hoofdstuk een hele rits *instinkers*: woorden waarvan je vaak niet weet of ze nu een werkwoord in het enkelvoud of meervoud krijgen. Is het *een aantal mensen dat moest wachten* of *een aantal mensen die moesten wachten*, zeg je *vijftig procent van de onder- vraagden is van mening* of *vijftig procent van de ondervraagden zijn van mening*?

De tegenwoordige tijd, de gebiedende wijs en de toekomstige tijd, dt

In hoofdstuk 4 vind je alle details van de werkwoordstijd waarin we het meest praten: de tegenwoordige tijd. In ditzelfde hoofdstuk krijg je praktische spellingtips die je helpen de juiste keuze te maken tussen *hij word* en *hij wordt*.

Aan het einde van hoofdstuk 4 lees je hoe je de gebiedende wijs maakt en hoe we in het Nederlands door verschillende werkwoordsvormen laten weten of we iets *zeker gaan doen*, *van plan zijn om te doen* of *beloven te doen*.

De verleden tijd en de voltooid tijd, d of t, Engelse werkwoorden

Hoofdstuk 5 is het derde en laatste hoofdstuk over het werkwoord. Hier vind je alles over het beroemde '**t kofschip**', het ezelsbruggetje met behulp waarvan je **de verleden tijd** en het **voltooid deelwoord** maakt, zodat je nooit meer hoeft te twijfelen over de spelling van *het is gebeurt* of *het is gebeurd*. Daarnaast vind je informatie over de keuze van *hebben* of *zijn* bij werkwoorden zoals *rijden*, *fietsen*, *wandelen* en *zwemmen*. Is het *We hebben gewandeld* of *We zijn gewandeld* of mag je onder bepaalde omstandigheden allebei zeggen?

Dit boek telt nog meer hoofdstukken die dieper ingaan op een veelvoorkomend zinsdeel of een veelvoorkomende woordsoort. Welke hoofdstukken dat zijn, staat vermeld in de systematische behandeling van de zinsdelen en woordsoorten die nu volgt.

De zinsdeeltoets

Voor het opsporen van zinsdelen kun je de hoofdzinsdeelproef gebruiken. De proef is erop gebaseerd dat zinsdelen in een zin van plaats kunnen veranderen.

Wil je met deze proef succes hebben, dan moet je je aan twee spelregels houden. De eerste spelregel is dat je de betekenis van de zin niet verandert. De tweede spelregel is dat je eerst de persoonsvorm opzoekt.

Elke ochtend loopt Claudia in het park met de hond.

1. persoonsvorm: loopt
2. Zet nu streepjes tussen de verschillende woorden of groepjes van woorden die bij elkaar horen.

Elke ochtend/loopt/Claudia/in het park/met de hond.

3. Probeer nu, als controle, welke zinsdelen je voor de persoonsvorm kunt zetten.

Claudia/loopt/elke ochtend/in het park/met de hond.

In het park/loopt/Claudia/elke ochtend/met de hond.

Met de hond/loopt/Claudia/elke ochtend/in het park.

Deze zin bestaat dus uit vijf zinsdelen.

VAN ONTLEDEN NAAR STANDAARDNEDERLANDS, VAN BESCHRIJVEN NAAR GEBRUIKEN

Bij redekundig ontleden leer je een zin in stukken te verdelen en geef je die stukken een naam, bij taalkundig ontleden geef je ieder woord in de zin een naam. We noemen dit ontleden, beschrijvende grammatica of descriptieve grammatica, want ontleden is niets anders dan het analyseren van een bestaande zin. Door te ontleden beschrijf je wat je ziet of hoort.

Ontleden is een hulpmiddel om de volgende stap te zetten naar prescriptieve grammatica. Prescriptieve grammatica bestaat uit regels die samen bepalen welk taalgebruik correct is en welk taalgebruik niet als correct wordt gezien. Taalgebruik dat we als correct zien, noemen we standaardtaalgebruik.

Door woorden en zinsdelen een naam te geven kunnen we erover praten. Op school, in een woordenboeken, in leerboeken en op internet schrijven taalkundigen over woorden en zinsdelen om vast te stellen wat correct en wat niet correct Nederlands is, dus wat standaardnederlands is.

Je vindt standaardnederlands in overheidsstukken, kranten, tijdschriften en schoolboeken. Niet-standaardnederlands zijn talen die binnen bepaalde groepen gesproken worden zoals jongerentaal, streektaal en slordig gesproken en geschreven Nederlands.

Als je kunt ontleden, begrijp je termen zoals **persoonsvorm** en **onderwerp**. Je kunt dan zelf je eigen taal analyseren en beredeneren waarom de vraag ‘Hoe oud word je broer?’ niet goed gespeld is. Je stelt jezelf de vraag ‘Wie of wat wordt?’ Antwoord: ‘je broer’. Dit is het onderwerp van de zin en niet ‘je’. Je zegt: ‘loopt je broer?’ en daarom is het ook: ‘wordt je broer?’. Door te ontleden, heb je zelf de weg gevonden naar standaardtaalgebruik en kom je goed voor de dag.

Onderwerp en gezegde

Een belangrijk zinsdeel is het onderwerp. We onderscheiden het voorlopig onderwerp, het gezegde en de persoonsvorm.

Het onderwerp

Het onderwerp is het zinsdeel waar de rest van de zin iets over zegt. Zo wordt in de zin *Elke ochtend loopt Claudia met de hond in het park* gezegd dat Claudia loopt. Claudia is het onderwerp. Het getal van het onderwerp (enkelvoud of meervoud) komt overeen met het getal van de persoonsvorm. Vergelijk *Claudia loopt met de hond* met *Claudia en Romano lopen met de hond*. Het onderwerp staat meestal (maar dus niet altijd) op de eerste plaats in de zin. Inhoudelijk gaat het meestal om degene die iets doet (handeling) of is (toestand).

» Je kunt het onderwerp vinden door te vragen: **wie of wat plus persoonsvorm**. *Wie loopt?* Het antwoord is *Claudia*, dus *Claudia* is het **onderwerp**.